

גבולות הגזרה של מספרים

הרב ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

תרגום: עליזה רז-מלצר

פרשת במדבר תשפ"א

ספר במדבר הוא הרביעי מחמישה חומשי תורה והוא מגולל את מסע הנדודים של עם ישראל במדבר על פני ארבעים שנה, על שלל הכישלונות שהתחוללו לאורכו. בספרות החז"לית מכונה ספר במדבר גם "חומש הפקודים".¹ הספר פותח במפקד אוכלוסין של הנפשות שיצאו ממצרים (ובהמשך מתו במדבר) ונסגר בספירת הדור הבא, דור שגדל במדבר ועומד על סף כניסה לארץ כנען.

המפקד הפותח הוא מפתיע. באופן כללי, המסורת היהודית אמביוולנטית כלפי ספירה של יהודים, והתורה הלא דיווחה כבר כי מספר היהודים שיצאו ממצרים הוא כ-600,000 נפשות, בלי לכלול ילדים.² מאז ועד ההליכה במדבר עברו רק שנים עשר חודשים וחצי,³ מדוע חוזרים על הספירה בטווח זמן קצר כל כך?

¹ לדוג' מסכת יומא ס"ח, ע"ב.

² שמות י"ב, 36.

³ יציאת מצרים התרחשה בט"ו בניסן, בחודש הראשון של השנה הראשונה ליציאת בני ישראל ממצרים. משה ואהרן מקבלים הוראה לפקוד את בני ישראל "בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִי לְיַצְאֵתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (במדבר א, 1).

ספירת יהודים עלולה להיות עסק מסוכן. בסוף שמואל ב' מסופר כי דוד המלך הורה לספור את בני ישראל באופן ישיר וכעונש באה עליהם מגיפה.⁴ בניגוד לכך, במפקד שנערך מיד לאחר ההפרה המחרידה של הברית בחטא העגל, משה הקפיד לא לספור את בני ישראל ישירות ובמקום זה ביקש מכל בוגר. ת. תרומה של מחצית השקל. המטבעות נספרו וכך נאמד מספר הנפשות באוכלוסיה.⁵ כתוצאה מכך, המפקד לא גרר בעקבותיו עונש.

בדומה, כשנדרש מנין של עשרה אנשים על מנת שייכללו בתפילה "דברים שבקדושה"⁶, נמנעת המסורת התרבותית מספירת קהל המתפללים ובמקום למנות אותו במספרים, נעזרים בפסוק בן עשר מילים: הוֹשִׁיעָה (1) אֶת (2) עַמֶּךָ (3) וּבָרֶךְ (4) אֶת (5) נַחְלֶתְךָ (6) וְיָרַעַם (7) וְנִשְׂאָם (8) עַד (9) הָעוֹלָם (10).⁷ מנהג נפוץ עוד יותר הוא לספור "לא אחד", "לא שניים", "לא שלושה" ... עד "לא עשרה".

מדוע יחס היהדות לספירת אנשים הוא שלילי כל כך? מדובר בעצם בעניין תיאולוגי מהותי. בני אדם נבראו בצלם אלוהים. משמעות הדבר היא שכל בני האדם שווים, ייחודיים ובעלי ערך אינסופי.⁸ ספירתם מרמזת על הגבלת ערכם ועל תיחומו, כאילו הגדרנו את הפרמטרים שלהם וכעת ניתן לסווג אותם על פי מאפיינים משותפים, משל היו כל בני האדם שייכים לסוג אחד וכעת ניתן לקבץ אותם לקטגוריה של רישום אוכלוסין. במובן מסוים, עצם מעשה הספירה מתכחש לערכם האינסופי. היה ראוי להקפיד על חקר ובדיקת האינסופיות של כבוד האדם ולעולם לא לפגוש בגבולות שעלולים לאפשר את אגידתם לגוף אחד, משל היו זהים זה לזה.

⁴ שמואל ב, פרק ל.

⁵ שמות ל, 11-16.

⁶ כולל תפילת ברכו הקוראת למתפללים לבוא או קדושה הנאמרת בחזרת הש"ץ של תפילת שמונה עשרה, שהיא לכשעצמה נאמרת בקול רק במנין של עשרה.

⁷ תהילים כ"ח, 9.

⁸ ראו פרק ב' בספרי נצחון החיים (בכתובים).

יתרה מכך, ספירה כזו מבטאת שלילה של ייחודיות בני האדם. בעריכת מפקד אוכלוסין אנחנו מניחים בצד את הערכים של כל אדם ואדם ואת ייחודיותם כדי ליצור מהם גבבה אחת. שיטה זו יעילה לאדמיניסטרציה, מיסוי ושירותים אחרים. אך לצד יעילותה, התהליך פוגע בערכי הכבוד הבסיסיים ביותר שאלוהים השפיע על כל אדם ואדם.⁹

הימנעות מספירת בני אדם עלולה להיתפס כאמונה תפלה או הגזמה מבודחת. אך בשואה הנאצים הבינו את ההשפלה וההקטנה המתלוות להמרת אנשים למספרים והפכו זאת לשיטה. שיא הדה-הומניזציה בשואה הושג בהסבת האסירים באושוויץ ובמחנות אחרים לכדי מספר. מרגע שהמספר קועקע על זרועם, נענשו אסירים ושומרים שהשתמשו בשמות פרטיים של אחרים, משום שקריאה בשם מכבדת את ערכו וכבודו של האדם. המספור הוא הוכחה לאפסיותם, לאובדן פניהם ולהיותם ברי תחליף (באסיר ממוספר אחר שגם הוא תת-אדם).¹⁰

אם כן, מדוע משה ואהרון סופרים שוב את בני ישראל בתחילת המסע במדבר? אני סבור ששני המנהיגים ביטאו בכך את ניצחון השחרור והיציאה ממצרים של כמות גדולה כל כך של אנשים. אפשר לדמיין את תחושת הסיפוק העצומה של משה ואהרון כשהגיעו למספר כולל של 603,550 (!) עבדים משוחררים, ואפילו בלי לכלול בספירה את שבט לוי (במדבר ב, 32). קחו בחשבון שכאשר משפחתו של יעקב ירדה

⁹ השוו לדברי רבי עקיבא בפרקי אבות ג, משנה י"ד.

¹⁰ אין להשוות בין מדיניות הנאצים למסדר אוכלוסין או מפקד ממשלתי כזה או אחר. אני מוקיע מכל וכל שימוש בלתי אחראי באנלוגיות נאציות כנגד הסגרים שהטילה הממשלה במהלך מגיפת קורונה. זוהי שפה משפילה ושערורייתית המזילה ומבזה את אימת השואה. אף על פי כן, צריך להכיר בכך שכל ספירה או אובייקטיביזציה של בני אדם מהווה פגיעה מסוימת בכבודם. בידיים מרושעות, עלולים צעדים כאלה להפוך למתקפות חמורות על ערך האדם.

למצרים היא מנתה שבעים נפשות, בכללן יוסף ומשפחתו שהיו כבר במצרים.¹¹ למשה ואהרן, מפקד האוכלוסין הציב סימן קריאה על הקפיצה הדמוגרפית המשמעותית של בני ישראל.¹²

המספר המרשים שהתקבל במפקד הראשון מאיר גם את ההשלכות העצובות של המפקד השני בספר במדבר. אין ספק שמשה ואהרן ציפו להמשך צמיחה ושגשוג של העם, עד שיגיעו לכמות שהובטחה לאברהם במעמד הפיכתו ליהודי: "הבֶּט-נָא הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים--אִם-תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם... כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ."¹³

אך במפקד האחרון מנו בני ישראל רק 601,730 נפשות (במדבר כ"ו, 51) - כלומר - גידול של אפס אחוז באוכלוסיה. המנהיגות נכשלה בקריאת המפה ולא ראתה שהשלכת מגמות ההווה על העתיד - ללא מגבלות זמן - עלולה להביא לסילופים חמורים ולתוצאות בלתי צפויות. זוהי בעיה קלאסית של ניתוח תופעות בשוק ההון. כשחברה מתחילה צומחת בקצב בזק, סבורים שקצב גדילתה יימשך כך לעולמי עד. הדרך לפשיטת רגל רצופה בעצמות יבשות של מניות-על שהתגלו בסופו של דבר כאירועים חולפים.

הטעות השניה של משה ואהרן מתבטאת בכך שלא לקחו בחשבון את מדד האיכות של העם. אמנם הגודל כן קובע וכמות גדולה יותר של אנשים מבטיחה יותר יכולות ועשייה, וחיזוק כוחות הלחימה לצורך כיבוש מהיר של ארץ כנען. אך שני האחים לא השכילו לזהות את עומק הפגיעה שהותירה מנטליות השעבוד בבני דור המדבר. אנשים חששו לגבש עמדה עצמאית שתסכן את חייהם. בניגוד לבני חורין, הם לא היו בשלים לקחת על עצמם סיכונים שהצלחתם אינה ודאית. וכך, נבעתו בני ישראל ונתקפו בהלה מפני כיבוש ארץ כנען (במדבר י"ג, י"ד). חדורים בפסיכולוגיה של עבדים, הקשיים הבלתי צפויים טלטלו אותם, או שהם נבהלו מפני התמודדות עם שגרת חיים חדשה. הם התכנסו בתוך עצמם או ישבו

¹¹ בראשית מ"ו, 27.

¹² יש לשער כי הגידול המספרי כלל גם קבוצות אחרות של עבדים שהצטרפו לבני ישראל בחסות הבהלה והתפוררות השליטה המצרית על העבדים. האנשים הללו כונו "ערב רב/אספסוף" ובסופו של דבר הם לא הצליחו להשתלב תרבותית ודתית והיוו מקור להתמרדויות דתיות ולהפרת סמכויות. ר' במדבר י"א, 4.

¹³ בראשית ט"ו, 5.

והתמרמרו על מחסור במים ובמזון מגוון ועל כל דרישה שחרגה מהנורמה שהכירו. דור המדבר לא סבל רק מקשיי התאקלמות במדבר. רוב הזמן הם פשוט לא מצאו את עצמם. הם לקחו על עצמם פחות משימות והקימו משפחות קטנות יותר. ההישגים שלהם בסופו של דבר היו קטנים בהרבה ממה שתכננה המנהיגות. משה ואהרון היו בסוף כבר שחוקים מן היסוד. רק דור חדש והנהגה חדשה יוכלו להוציא לפועל את החלומות והתכניות של צוות השחרור ממצרים.

הפרדוקס העצוב של ספר במדבר הוא שדור שלם גווע ודור חדש נולד והתפתח, אך היהדות דשה במקומה. בסופו של דבר, המספרים הטעו - או שמא יש לומר - לא הובילו לשום מקום. כשמשה מסכם את חייו, הוא אומר שהעיקר אצל עם ישראל אינו בכמות כי אם באיכות: "לֹא מְרַבְּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים, חָשַׁק יְהוָה בְּכֶם--וַיִּבְחַר בְּכֶם: כִּי-אַתֶּם הַמְּעֵט, מִכָּל-הָעַמִּים"¹⁴.

מאז ומעולם, השפעת היהדות על התרבות העולמית אינה עניין כמותי. הנצרות והאיסלאם הן הדתות המונותאיסטיות הגדולות שכבשו את העולם. בתחומים חילוניים, נרשמה ליהודים השפעה בלתי רגילה על התרבות המודרנית והפוסט-מודרנית הודות להישגים מרשימים של מספר אנשים איכותיים אשר שינו תפיסות עולם או ניסחו מחדש תחומים שלמים של פעילות אנושית בעסקים, במדע ובתרבות. ההשפעה של מדינת ישראל אינה פרופורציונלית לגודלה ולמספר תושביה - היא הפריחה שממות או קלטה מהגרים ללא הגבלה בניגוד למדיניותם של רוב העמים. החידושים הטכנולוגיים שלה בתחום הרפואה מצילים חיים ומקדמים תוצאות רפואיות חיוביות ברחבי העולם.

אינני שולל כאן מחקרים כמותיים או מתכחש לחשיבות הערך הדמוגרפי. נכון שעתיד הקהילות היהודיות מחוץ לישראל נתון בסכנה בשל ילודה נמוכה ורמת היטמעות גבוהה. יש לערוך מחקרים כמותיים ולנתח אותם כדי לזהות את ההצלחות של המסורת והתרבות היהודית ואת נקודות התורפה שלהן. יחד עם זאת,

¹⁴ דברים ז', 7.

עתידה של היהדות תלוי בפיתוח חיי יהדות איכותיים יותר, שמשגשים ומושכים אליהם אנשים, בעיצומה של אחת התרבויות המתקדמות והאטרקטיביות ביותר בכל הזמנים. ספירה מספקת רק חלק מהתמונה.

הדת היהודית והתרבות היהודית מחויבות גם בספיגה ובהטמעה של חלק מהתובנות ופריצות הדרך שהתרחשו בתרבות הכללית. יש לנסח את דרך היהדות בשפת התרבות הגבוהה של ההווה. המשמעות היא שמגזרים מרכזיים ביהדות העכשווית - בעיקר יהדות אורתודוקסית ושמרנית - יאלצו להרחיב את גבולות הגזרה של עקרונותיהם ולנסח מחדש את ערכיהם באופן שיביעו כבוד כלפי התרבות הכללית וישפעו מהטובות שבתובנות התקופה. הזרמים המתקדמים והחילונים יאלצו לחזק בקרבם את יסודות היהדות הבלתי פורמלית ואת ערכיה כדי להבטיח את ייחודיותם באוכלוסיה הכללית. במחקר שערך מרכז המחקר פיו ועסק ביהדות ארה"ב נכתב כי הזרמים הליברליים שמרכיבים את חלק הארי של יהדות ארה"ב, צועדים לקראת התרסקות דמוגרפית אם לא יתרכזו בחיזוק הקשר לחיי היהדות ובשיפור איכותם.

המפתח להבטחת עתיד היהדות בתרבות פוסט מודרניסטית נעוץ בפיתוח אוכלוסיית ליבה הספוגה בזיכרון יהודי, שערכי היהדות מופנמים בה מתוך בחירה כך שהיא תשגשג גם בנוכחות דתות ותרבויות אחרות. אהרון ומשה כשלו במאמציהם לשדרג את איכות חיי היהדות של דור המדבר. אנחנו כבר לא יכולים להרשות לעצמנו להיכשל. זה המקום שבו חובה עלינו להשקיע את עיקר המאמץ הקהילתי שלנו.

